

dr hab. prof. UAM Agnieszka Gromkowska-Melosik
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego
dr Mirosławy Nyczaj-Draż, ze szczególnym uwzględnieniem pracy habilitacyjnej
pod tytułem *Edukacja dziecka w narracjach rodziców z klasy średniej* (Zielona
Góra 2015, ss. 258) w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
przygotowana dla komisji powołanej przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i
Tytułów na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Niniejsza recenzja została przygotowana w oparciu o kryteria określone w art.
16 Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym,
ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w
zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. Ustaw 2011, nr 48, poz. 455) .

Wstępne informacje o Habilitantce

Pani dr Mirosława Nyczaj-Draż (ur. 24 października 1963 roku) jest
absolwentką Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego w Zielonej
Górze, gdzie w roku 1989 ukończyła studia magisterskie na kierunku pedagogika, o
specjalności nauczanie początkowe. W tym samym roku została zatrudniona na
stanowisku asystenta-stażysty w Zakładzie Dydaktyki na tutejszym Wydziale
Pedagogicznym. W roku 1999 na podstawie pracy doktorskiej „Dynamika
rozbieżności między oczekiwaniami dzieci wobec szkoły a doświadczeniami
szkolnymi w pierwszym roku nauki”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii
Dudzikowej uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie
pedagogiki w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze. W tym samym roku

podjęła pracę w Zakładzie Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Przedszkolnej na swojej macierzystej uczelni. Aktualnie pracuje tam na stanowisku starszego wykładowcy.

Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Dr Mirosława Nyczaj-Draż podejmowała działania organizacyjne na rzecz własnej uczelni w zakresie opieki nad aktywnością studentów oraz w przedsięwzięciach popularyzujących naukę. Była organizatorką szkoleń zatytułowanych „Rodzice w szkole” dla nauczycieli edukacji elementarnej, dyrektorów szkół i pedagogów szkolnych. W ramach współpracy ze środowiskiem lokalnym koordynowała przygotowane przez studentów warsztaty tematyczne, imprezy z okazji Dnia Dziecka oraz przedstawienia teatralne dla dzieci w oddziałach przedszkolnych i wczesnoszkolnych. Ponadto była uczestniczką projektu edukacji przyrodniczej w Nadleśnictwie Lubsko.

W zakresie osiągnięć dydaktycznych Habilitantka wypromowała ponad 100 magistrów pedagogiki o specjalności edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Jest autorką programów studiów podyplomowych dla: „opiekunek dziecięcych”, „myślenia twórczego”, „technik przyspieszonego uczenia się” oraz „pedagogiki Marii Montesorii i Planu Daltońskiego”.

W latach 2005-2007 pełniła funkcję sekretarza Komisji ds. Przewodów Doktorskich, a w 2011-2014 funkcję wiceprzewodniczącej Zielonogórskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Otrzymane nagrody i wyróżnienia

Za swoją działalność naukową Habilitantka została nagrodzona dwa razy: w 2002 roku Nagrodą Indywidualną II stopnia Rektora Uniwersytetu Zielonogórskiego za publikację podoktorską oraz Nagrodą Zespołową III stopnia Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za udział w publikacji zbiorowej (2013).

Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych

Dr Mirosława Nyczaj-Draż nie kierowała projektami badawczymi.

Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Dr Mirosława Nyczaj-Draż nie brała udziału w konsorcjach i sieciach badawczych

Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Po uzyskaniu stopnia doktora dr Mirosława Nyczaj-Draż brała czynny udział z referatem w 24 konferencjach krajowych i trzech zagranicznych (Uści nad Łabą, Kijów, Bańska Bystrzyca), w jednej sesji posterowej, oraz kilku seminariach co bez wątplenia należy uznać za integralną i ważną część jej dorobku naukowego.

Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego

Dr Mirosława Nyczaj-Draż nie pełniła roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim.

Sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania

Brak danych

Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Według oświadczenia dr Mirosławy Nyczaj-Draż 10 cytowań

Indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Według oświadczenia dr Mirosławy Nyczaj-Draż jej Indeks Hirscha wynosi 2.

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki (o których mowa w art. 16. ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie zmiany ustawy Prawo o

szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw; § 3 i 4 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego)

W dorobku Habilitantki można wyróżnić dwa obszary refleksji naukowej. W pierwszym okresie rozwoju naukowego jej rozważania sytuowały się wokół problemu zadań i kryzysów rozwojowych dziecka w klasie pierwszej szkoły podstawowej.

Dr Mirosława Nyczaj-Drąg wskazuje tu na badania dotyczące uwarunkowań osiągnięć szkolnych (pisanie, czytanie, liczenie), ze szczególnym uwzględnieniem roli rodziny w tym zakresie. Jednocześnie, jak wynika z analizy jej tekstów, eksplorowała ona doświadczenia szkolne siedmiolatków, w kontekście ich samopoczucia (egzemplifikacją tego nurtu badawczego są teksty: *W poszukiwaniu teoretycznych podstaw badań nad samopoczuciem ucznia w szkole*, „Rocznik Lubuski: tom XXIX cz. II, 2003; *Rodzinne uwarunkowania samopoczucia ucznia w szkole*, w: *Edukacja a życie codzienne*, red. A. Radziewicz-Winnicki, Katowice 2002; *Fotografowanie jako metoda rozpoznania samopoczucia ucznia w szkole* (tekst współautorski, z Lilianą Kniaziuk), w: *Diagnoza pedagogiczno-psychologiczna wobec zagrożeń transformacyjnych*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Szczecin 2005). Obszarem swoich analiz Habilitantka uczyniła tutaj relacje między dzieckiem a nauczycielem, dzieckiem a rówieśnikami, dzieckiem a czasem pozalekcyjnym.

W drugim okresie biografii naukowej – po uzyskaniu stopnia doktora pedagogiki, Habilitantka kontynuowała wątki podjęte w pracy doktorskiej. W roku 2005 (jest to data umownie wyznaczona przez recenzenta, wynikająca z dostarczonych do oceny tekstów) skoncentrowała się ona na analizie sytuacji dziecka w rodzinie z klasy średniej. Ten ostatni obszar był konsekwentnie podejmowany przez dr Mirosławę Nyczaj-Drąg przez ostatnich 10 lat - i znajduje on swoją kulminację w pracy habilitacyjnej.

Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Dr Mirosława Nyczaj-Draż posiada jedną publikację w czasopiśmie Edukacja: Studia Badania, Innowacje” znajdującym się na liście ERIH (European Reference Index for the Humanities).

Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

W załączonym wykazie widnieje informacja, iż Habilitantka opublikowała swoją rozprawę doktorską (Oczekiwania a doświadczenia dzieci w pierwszym roku nauki, Zielona Góra 2001), a także współredagowała 8 prac zbiorowych. Po doktoracie opublikowała trzy teksty w czasopismach o charakterze popularno-naukowym oraz 43 rozdziały w pracach zbiorowych.

W okresie szesnastu lat dr Mirosława Nyczaj-Draż, opublikowała sześć artykułów, które ukazały się w następujących recenzowanych czasopismach: „Edukacja: Studia, Badania, Innowacje” (7 stronicowy tekst), „Rocznik Lubuski” (6 stronicowy tekst), „Psychologia rozwojowa” (5 stronicowy tekst), „Przegląd Pedagogiczny” (6 stronicowy tekst), „Studia Gdańskie” (6 stronicowy), „Wychowanie w Rodzinie” (13 stronicowy tekst).

Dr Mirosława Nyczaj-Draż przedstawiła do oceny jedną monografię autorską, która została wskazana przez nią jako rozprawa habilitacyjna. Ponadto do oceny dołączono (niestety bez spisu załączonych do oceny publikacji), jedną recenzję książki (nie podlegającą ocenie jako część dorobku naukowo-badawczego), jedno hasło encyklopedyczne (nie podlegające ocenie jako część dorobku naukowo-badawczego), jeden program studiów podyplomowych (nie podlegający ocenie jako część dorobku naukowo-badawczego), jeden tekst wprowadzający do materiałów

metodycznych (nie podlegający ocenie jako część dorobku naukowo-badawczego) oraz 17 artykułów (15 w książkach pod redakcją, 2 w czasopismach). Poniżej dokonam ich oceny.

1. **Hasło encyklopedyczne „Oczekiwania” w Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku, pod. red. ks. Prof. Mariana Nowaka.** Przedstawiony do oceny tekst ma charakter hasła encyklopedycznego. Poprawny pod względem merytorycznym.

2. ***O potrzebie i zasadach projektowania ofert edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, (tekst współautorski z Anetą Soroka-Fedorczuk, brak oświadczenia o współautorstwie), w: Oferty zajęć edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, e-book 2014.*** Tekst wprowadzający do materiałów o charakterze metodycznym.

3. ***Kształcenie nauczycieli klas początkowych w zakresie wczesnej nauki języka niemieckiego (autorski program studiów podyplomowych), w: Historyczne i współczesne konteksty kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji, Łódź 2004.*** Zgodnie z tytułem tekstu jest to program studiów podyplomowych. Nie podlega ocenie w postępowaniu awansowym na stopień doktora habilitowanego.

4. ***Kilka uwag o krytycznej świadomości nauczyciela emancypacyjnego, w: Świadomość i samoświadomość nauczyciela a jego zachowania zawodowe, red. E. Koziół, E. Pasternak-Kobyłecka, Zielona Góra 2005.*** Tekst pięciostronicowy. Autorka przywołuje tu istotę i zadania edukacji emancypacyjnej i na tym tle analizuje powinności nauczyciela emancypacyjnego, odwołując się do rozważań P. Frieire oraz I. Shora. Tekst poprawny.

5. ***Ponowoczesne współprzestrzenie artefaktu dzieciństwa, (wstęp do książki napisany wspólnie z Michałem Głazewskim, brak oświadczenia współautora), w: Współprzestrzenie edukacji, red. M. Nyczaj-Drąg, M.***

Głazewski, Kraków 2005. Tekst 5-stronicowy, będący wstępem do redagowanej przez współautorów książki. Stanowi on bardzo dobre i wielokontekstowe wprowadzenie do podejmowanej w tomie problematyki. Autorzy odwołują się do szerokiej perspektywy filozoficznej, psychologicznej oraz literaturoznawczej. Nie jest określony wkład dr Mirosławy Nyczaj-Draż w napisanie tego tekstu.

6. ***Udział środowiska rodzinnego w przygotowaniu dziecka do roli ucznia, w: Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu, red. I. Nowosad, zielona Góra 2001, (s. 141-151).*** Tekst 13-stronicowy, poświęcony kondycji współczesnej rodziny, szczególnie w kontekście ograniczenia jej funkcji i wpływów, z jednoczesnym, zdaniem Autorki, wzrostem intensywności relacji rodzinnych. Habilitantka referuje w nim szereg badań i koncepcji związanych mniej lub bardziej ściśle z analizowanym przez nią problemem roli rodziców w przygotowaniu dziecka do nauki szkolnej (Ochmański, Waloszek, Ericson, Meighan, Bourdieu, Harwas-Napierała, Bandura, Rimm, Gordon, Pielka, Goleman). Szkoda, że Autorka nie poddała bardziej dogłębnej analizie tych koncepcji – lub choć części z nich w nawiązaniu do głównego tematu artykułu. Zupełnie niezrozumiałe jest też, iż Autorka poświęca wynikom swoich badań przeprowadzonych wśród 60 rodzin jedynie pół strony (s. 150) Artykuł oceniam jako poprawny.

7. ***W poszukiwaniu teoretycznych podstaw badań nad samopoczuciem ucznia w szkole, „Rocznik Lubuski” tom XXIX cz. II, 2003.*** Autorka omawia w tym 7-stronicowym tekście teorię równowagi poznawczej oraz wybrane teorie ukazujące związek między oczekiwaniami i doświadczeniami a samopoczuciem. Tekst jest nawiązaniem do rozważań Autorki prowadzonych w rozprawie doktorskiej.

8. ***Rodzinne uwarunkowania samopoczucia ucznia w szkole, w: Edukacja a życie codzienne, red. A. Radziewicz-Winnicki, Katowice 2002.*** Tekst 7-stronicowy, poświęcony analizie badań nad samopoczuciem pierwszoklasistów. Tekst poprawny, nawiązujący do rozważań prowadzonych w pracy doktorskiej.

9. *O jakości doświadczeń szkolnych siedmiolatków*, („Psychologia Rozwojowa” 2004, tom 9, nr 4) to tekst 6- stronicowy, poświęcony jakości doświadczeń (treści doświadczeń oraz ich znaku) szkolnych dzieci w pierwszym roku nauki szkolnej. Autorka prezentuje tu wyniki badań własnych metodą sondażu diagnostycznego przeprowadzonego wśród 60 siedmiolatków dotyczące ich opinii na temat relacji rówieśniczych w klasie szkolnej oraz nauczyciela. Tekst poprawny.

10. *Techniki projekcyjne w poznawaniu dziecka, w: Poznawanie i pomoc dziecku z trudnościami edukacyjnymi*, red. M. Nyczaj –Drąg, Zielona Góra 2004. Tekst 6-stronicowy poświęcony opisowi podstawowych technik projekcyjnych stosowanych w praktyce pedagogicznej: testowi niedokończonych zdań, niedokończonej historyjki, testowi obrazkowemu, rysunkowi dziecka. Tekst w mojej opinii – o charakterze dydaktyczno-metodycznym, adresowany do studentów.

11. *Fotografowanie jako metoda rozpoznania samopoczucia ucznia w szkole* (tekst współautorski, z Lilianą Kniaziuk, brak oświadczenia współautorki), w: *Diagnoza pedagogiczno-psychologiczna wobec zagrożeń transformacyjnych*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Szczecin 2005. Tekst 6-stronicowy, napisany poprawnie, wpisujący się i odwołujący się w warstwie metodologicznej i teoretycznej do analiz i badań przeprowadzonych przez Justynę Nowotniak (Ukryty program szkolnej rzeczywistości, Szczecin 2002) oraz Aleksandra Nałaskowskiego (Kraków 2002).

12. *Dzieci wysokiej jakości w ponowoczesnym świecie. Esej o konieczności i ryzyku instytucjonalizacji dzieciństwa*, w: *Współprzestrzenie edukacji*, red. M. Nyczaj-Drąg, M. Głazewski, Kraków 2005. Tekst ten wpisuje się w rozważania Autorki prowadzone w książce habilitacyjnej. Tekst poprawny.

13. *„Czuję oddech rodziców na plecach”, czyli o dzieciach rodziców z klasy średniej z perspektywy nauczyciela*, w: *Pedagogika alternatywna. Postulaty, projekty i kontynuacje*, red. B. Śliwerski, Kraków 2007. Tekst nawiązuje bezpośrednio do rozważań w pracy habilitacyjnej oraz do tekstu już

ocenionego w tej części recenzji: *Nauczyciel wobec dzieci i rodziców z klasy średniej jako reprezentantów neoliberalnej rzeczywistości*. w: *Nauczyciel, tożsamość, rozwój*, red. R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański, Kraków 2007.

14. *Selekcje społeczno-szkole. W poszukiwaniu nowych obszarów badań*, w: *Edukacja małego dziecka. Refleksje, problemy, doświadczenia*, red. A. Nowak-Łojewska, A. Olczak, A. Soroka-Fedorczuk, Zielona Góra 2009. Tekst 6-stronicowy zawiera pobieżną analizę tytułowej problematyki.

15. *Zajęcia dodatkowe dzieci jako jeden z projektów inwestycyjnych współczesnych rodziców*, w: *Opór w edukacji – aspekty teoretyczne i praktyczne*, red. E. Bilińska-Suchanek, Słupsk 2006. W tym dziesięciostronicowym artykule, dr Mirosława Nyczaj-Draż analizuje problematykę zajęć pozaszkolnych, w których uczestniczą dzieci z klasy średniej. Obiektem zainteresowania czyni ona opinie dzieci na temat podejmowanych aktywności: sportowych, językowych oraz muzycznych. Badaniami objęto 44 dzieci z klas II i III szkoły podstawowej. Brak opisu metodologii badań. Tekst poprawny.

16. *Dziecko z klasy średniej jako przedmiot konsumpcji rodziców*, w: *Edukacja w przebiegu życia. Od dzieciństwa do starości*, red. M. Kowalski, A. Olczak, Kraków 2010. Artykuł analizujący problem „dziecka wysokiej jakości” w społeczeństwie „kultu sukcesu” i ideologii konsumpcyjnej. Autorka rozwija tu tezę Zygmunta Baumana, dziecka jako przedmiotu uczuciowej konsumpcji, wyrażoną w jego książce „Razem, osobno”. Artykuł wpisuje się w rozważania dr Nyczaj-Draż prowadzone w książce habilitacyjnej.

17. *Nauczyciel wobec dzieci i rodziców z klasy średniej jako reprezentantów neoliberalnej rzeczywistości*. w: *Nauczyciel, tożsamość, rozwój*, red. R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański, Kraków 2007. Tekst 9-stronicowy. Autorka rozpoczyna tekst stwierdzeniem, że badania prowadziła w klasach elitarnych tj. „skupiających dzieci specjalnie zapisywane do wybranego nauczyciela”. Ta definicja elitarności pojawia się jeszcze w innych artykułach dr

Mirosławy-Nyczaj-Draż oraz w jej książce habilitacyjnej. Jako osoba zajmująca się problematyką elitarności w edukacji muszę jednoznacznie stwierdzić, iż taka definicja elitarności jest nieuzasadniona merytorycznie. Tekst nawiązuje do książki habilitacyjnej. Tekst poprawny.

18. ***Kapitał społeczno-kulturowy i ekonomiczny rodziny z klasy średniej a kapitał edukacyjny dziecka w teorii Pierre'a Bourdieu***, w: ***Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych***, red. M. Magda-Adamowicz, I. Kopaczyńska, Toruń 2014. W tym czternastostronicowym tekście, Autorka definiuje, za Pierre'em Bourdieu pojęcia: kapitału kulturowego, kapitału symbolicznego, ekonomicznego i społecznego oraz kapitału edukacyjnego. Artykuł poprawny.

19. ***Osiągnięcia szkolne uczniów w kontekście kapitału społecznego rodziny: Analiza porównawcza dwóch równoległych klas pierwszych szkoły podstawowej***, w: ***Idee-Diagnozy-nadzieje. Szkoła polska a idee równości***, Wrocław 2009. Tekst nawiązuje do pracy habilitacyjnej. Kluczową kategorią jest tu koncepcja kapitału społecznego. Autorka przeprowadziła badania, „o charakterze studium przypadku” (s. 109 ocenianego artykułu), w trakcie ośmiu miesięcy obserwowała „życie codzienne” dwóch klas pierwszych. Badania przeprowadzono za pomocą: obserwacji uczestniczącej, ankiety, wywiadu, analizy dokumentów, rozmów. Wobec tak złożonej i długotrwałej procedury badawczej dziwią skrótowo omówione rezultaty badań. Tekst oceniam pozytywnie.

20. ***Ditina i ditinstwo s rodini z wisokim socialno-ekonomicznim statusom***, w: ***Obraz ditinstwa. Sistema oswitu***, red. Luck-Lublin 2013 (zapis alfabetem łacińskim z uwagi na brak cyrylicy w oprogramowaniu komputerowym). Tekst w języku ukraińskim, wykazującym podobieństwo do języka rosyjskiego, który znam, jednak nie podejmuję się szczegółowej analizy tekstu. Ogólnie mogę stwierdzić, że tekst, we fragmentach, które są dla mnie zrozumiałe, nawiązuje do rozważań w pracy habilitacyjnej.

Przedstawione do oceny artykuły dr Mirosławy Nyczaj-Drag stoją na poprawnym poziomie merytorycznym. Wywód w nich prowadzony jest logicznie i poprawnie uargumentowany, ich słabością jest to, że są to teksty bardzo krótkie, a Autorka odwołuje się w nich głównie do literatury rodzimej. Szczególnie ze względu na objętość tekstów, analizy w nich prowadzone mają charakter w dużym stopniu powierzchowny.

Ocena osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej (o którym mowa w art. 16. ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. w sprawie zmiany ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw)

Przejdę teraz do oceny książki wskazanej przez jako rozprawa habilitacyjna. Jest ona niewątpliwie najważniejszą pozycją w dorobku naukowym habilitantki i jest poprawna zarówno pod względem poziomu analiz, jak i narracji prowadzonych przez autorkę. Już na wstępie mojej oceny mogę stwierdzić, iż niezależnie od szeregu, sformułowanych przeze mnie, uwag krytycznych, wzbogaca i poszerza ona wiedzę w obszarze nauk o edukacji.

Książka składa się ze wstępu, jedenastu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Jej struktura jest logiczna, poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego tworząc spójną całość.

Głównym celem pracy była próba, jak ujmuje to Autorka na s. 9 „dostarczenia danych na temat jakości edukacji dzieci w rodzinach środowisk klasy średniej oraz jej znaczenia dla rodziców z tej grupy społecznej”. W ten sposób badania dr Mirosławy Nyczaj-Drag, w jej opinii nawiązują do „badań światopoglądu estetycznego oraz gustu i praktyk kulturowych jako sposobu konstytuowania się i egzystencji klas” w ujęciu Pierre’a Bourdieu. Autorka rozpoczyna książkę konstatacją o klasowym uwarunkowaniu socjalizacji, twierdząc, za Pierre’em Bourdieu, iż biografia edukacyjna

dzieci jest uzależniona „przede wszystkim od habitusu klasowego oraz kapitału ekonomicznego, społecznego i kulturowego rodziny” (s. 5). Dr Mirosława Nyczaj-Drąg określa swoje badania jako dotyczące związku pomiędzy klasą społeczną a biografią, a także „jakością edukacji dzieci w rodzinach środowisk klasy średniej”.

We wstępie Autorka stwierdza również (s.11), iż opisuje „postawy uczestników badań wobec edukacji szkolnej dziecka” oraz przedstawia „praktyki wybierane i organizowane przez rodziców lub przez same dzieci, bądź przy ich udziale, praktyki ekskluzywne, wyrafinowane, pretensjonalne”.

Wobec podjęcia tematu, eksplorowanego bardzo dogłębnie na gruncie literatury anglosaskiej i polskiej, we wstępie zabrakło usytuowania własnych badań na tle literatury przedmiotu. Kluczowe dla podejmowanej przez dr Mirosławę Nyczaj-Drąg problematyki są teksty i książki takich autorów polskich, jak, np.: Barbara Smolińska-Theiss, Waldemar Segiet, Maria Mendel, Joanna Rutkowiak, M.J. Szymański, P. Mikiewicz, A. W. Janke, M. Winiarski, J. Domalewski.

Istotnym mankamentem pracy jest, to, że w przypisach dotyczących książek zagranicznych (których w mojej opinii przy analizowanej problematyce jest niezmiernie mało) dominuje brak stron, pomimo przytaczania obszernych fragmentów. Przy czym wyrywkowe sprawdzenie fragmentów znajdujących się w książce habilitacyjnej z oryginałami podanymi w przypisach wskazuje na nie stosowanie przez dr Mirosławę Nyczaj-Drąg cudzysłówów. Egzemplifikacją tej praktyki jest np. klasyfikacja B. Ehrenreich, która znajduje się w książce habilitacyjnej i zajmuje trzy czwarte strony 18 i powinna nie tylko być opatrzona przypisem ze stronami 13-14, ale także cudzysłowem. Podobnie fragment zaczynający się od słów „obecnie kobieta, mężczyzna i dziecko stają się widoczni jako odrębne jednostki” ze strony 43 zawierający dosłowny cytat z książki U. Becka i E. Beck –Gernsheim (przypis 32) nie jest ujęty w cudzysłów. Również z tej książki ze stron 55-56 przepisano bez cudzysłowu fragment na s. 46 (od słów: „ról przypisanych do ról nabytych”), drugi fragment tego liczącego 10 linijek akapitu został dosłownie spisany ze strony 90 tej samej książki, bez podania tego w przypisie.

Ta sama praktyka ujawnia się w przypadku 7 linijek zaczynających się od słów: „Elliot twierdzi”, które są przepisane ze strony 86 książki F.R. Elliot, *The Family, Change or Continuity?*”

Inną praktyką jest przepisany dosłownie fragment (8 linii tekstu) znajdujący się na s. 26 książki habilitacyjnej od słów: „socjologiczne znaczenie klasy średniej” aż do „porównamy inteligencję z knowledge class”, wraz z towarzyszącymi mu kolejnymi przypisami z książki *Culture, Modernity and Revolution: Essays in Honour of Zygmunt Bauman*, pod redakcją Richarda Kilminstera i Jana Varcoe, który w tej książce znajduje się na s. 199.

Nie jest moim zadaniem śledzenie fragmentów przepisanych przez dr Mirosławę Nyczaj-Draż z różnych książek. Ujawniona w powyższych, powtórzę wyrywkowo, sprawdzonych fragmentach praktyka jest trudna do zaakceptowania. Taki sposób konstruowania tekstu powoduje, iż czytelnik może mieć przekonanie, iż są to słowa i poglądy dr Mirosławy Nyczaj-Draż, i w dalszej kolejności cytować tekst innego autora jako Jej autorstwa.

Przejdę teraz do merytorycznej oceny poszczególnych rozdziałów książki habilitacyjnej.

W rozdziale pierwszym autorka wprowadza kluczową dla całej pracy (i znajdującą się w jej tytule) – kategorię klasy średniej. Opisuje tu proces kształtowania się klasy średniej w Polsce, jej styl życia, cechy i funkcje. Ta część książki, licząca 21 stron jest napisana poprawnie pod względem merytorycznym. Autorka rekonstruuje tu poglądy szeregu autorów. Treść tego rozdziału świadczy o znajomości polskiej literatury dotyczącej poruszanej problematyki.

W rozdziale drugim (na 13 stronach) Autorka dokonuje charakterystyki rodziny z klasy średniej i jej cech dystynktywnych. Jest to rozdział poprawnie napisany. Wywód prowadzony przez dr Mirosławę Nyczaj-Draż jest logiczny i poprawnie uargumentowany.

Rozdział trzeci jest omówieniem teorii Pierre’a Bourdieu, strukturalizmu konstruktywistycznego z jego charakterystycznymi pojęciami pola, habitusu, kapitału społecznego, ekonomicznego, kulturowego. Rozdział ten jest poprawną rekonstrukcją wybranej teorii. Zabrakło tu zdecydowanie wątków krytycznych, pokazania również i

słabości teorii Pierre'a Bourdieu szczególnie wobec polskiej rzeczywistości, a także głównych nurtów krytyki kluczowych dla tej teorii pojęć. Wobec złożoności podjętej problematyki teoria ta wydaje się niewystarczająca. Szkoda zatem, że Autorka nie wykorzystwała w swojej pracy innych koncepcji i teorii, które tę problematykę podejmują również i w szerszych kontekstach.

Rozdział czwarty pełni funkcję wprowadzenia do części badawczej pracy i jest opisem metodologii badań jakościowych, z zarysowaniem metodologii badań własnych. Już we wstępie, na s. 9 Autorka wyznacza cel swoich badań pisząc, iż interesują ją „subiektywne znaczenia jakie rodzice z klasy średniej nadają edukacji swoich dzieci, a także: praktyk, motywacji, wartości (habitus) dotyczących edukacji dziecka jako elementu stylu życia rodziców”. Dodatkowymi celami, jak pisze M. Nyczaj-Draż były „opis procesu wytwarzania i konwersji kapitału edukacyjnego dziecka” (niestety nie pisze ona na co ma owa konwersja następować) oraz „próba zrekonstruowania modelu współczesnego dzieciństwa i rodzicielstwa w rodzinie klasy średniej” (s. 9). Jest to zadanie bardzo ambitne, szczególnie biorąc pod uwagę próbę 24 rodziców, badania wywiadem narracyjnym oraz ilość stron poświęconą analizie własnych badań. W mojej opinii, cele te nie zostały w pracy habilitacyjnej w pełni zrealizowane.

Dr Mirosława Nyczaj-Draż świadomie, jak stwierdza, nie formułuje problemów badawczych. Swoje badania konstruuje wokół pytań o kwestie doświadczenia i interpretacji kwestii dotyczących edukacji potomstwa, o sens i znaczenia nadawane edukacji swoich dzieci, o motywacje, wartości i praktyki (habitus) związane z edukacją i składające się na styl życia przedstawicieli środowisk klasy średniej, w końcu o zasoby w postaci kapitału ekonomicznego, społecznego i kulturowego – rodzinnego wsparcia po które sięgają rodzice w celu pozyskania dla swych dzieci kapitału edukacyjnego (s. 97)?

Wywiady przeprowadzono w latach 2009-2011 wśród rodziców dzieci uczęszczających z córką badaczki do jednej klasy oraz wśród rodziców poleconych przez nauczycielki/badanych rodziców mających dzieci w klasach I-III. Badaniami zostały objęte 24 osoby (12 ojców i 12 matek) podzielone przez dr Mirosławę Nyczaj-Draż na następujące grupy: inteligencję, właścicieli firm oraz menedżerów (s. 108), przy czym

najwięcej – 12 osób należało do grupy pierwszej. Z każdą z par Autorka książki spotkała się dwukrotnie, matka i ojciec udzielali wywiadu jednocześnie (s. 109).

Autorka kilkakrotnie w swojej książce stwierdza, że grupa badawcza składała się z rodziców dzieci uczęszczających do klas I-III „powstałych w efekcie wyboru nauczyciela”. (s. 108). Na s. 5 i 6 autorka również używa tego sformułowania, doprecyzowując: „Dzieci zapisywane do szkoły poprzez wybór nauczyciela to najczęściej osoby z tak zwanych dobrych domów – dzieci rodziców wykształconych, często dobrze sytuowanych, starannie dobierających szkołę, klasę i nauczyciela, świadomych wartości edukacji, inwestujących w dziecko już od najwcześniejszych lat, co zalicza się do podstawowych dystynkcji środowisk klasy średniej” To określenie – <<klas powstałych w efekcie wyboru nauczyciela>> pojawia się w pracy kilka razy, niestety nie jestem w stanie odgadnąć na czym polega „elitarność” czy „dystynktywność” tej bardzo powszechnej praktyki. Podobnie, w zrecenzowanym już wyżej artykule z roku 2007: *Nauczyciel wobec dzieci i rodziców z klasy średniej jako reprezentantów neoliberalnej rzeczywistości*, w: *Nauczyciel, tożsamość, rozwój*, red. R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański, (Kraków 2007) Autorka pisze, iż swoje badania przeprowadziła w klasach elitarnych tj. „skupiających dzieci specjalnie zapisywane do wybranego nauczyciela”. Ta definicja elitarności pojawia się jeszcze w innych artykułach dr Mirosławy Nyczaj-Drąg. Raz jeszcze w tym miejscu chcę wyraźnie podkreślić, że taka definicja elitarności jest nieuzasadniona merytorycznie. Można tu odwołać się do najczęściej cytowanej w literaturze przedmiotu klasyfikacji Rubéna A. Gaztambide-Fernándeza, który wyróżnił pięć konstytutywnych kontekstów elitarnego szkolnictwa¹: elitarność typologiczną, elitarność scholastyczną, historyczną, elitarność demograficzną, którą można określić też mianem elitarności klasowej.

Swoje badania dr Mirosława Nyczaj-Drąg błędnie określa mianem biograficznych, nawiązujących do badań Floriana Znanieckiego i Williama Thomasa (*Chłop polski w Ameryce i Europie*). Metodą pozyskiwania informacji był dla Habilitantki wywiad narracyjny oraz obserwacje podczas spotkań z rodzicami w ich mieszkaniach. Niestety zarówno przyjęte techniki badawcze, jak i cytowane

¹ Różnorodne typologie elitarności szkolnictwa opisane są w mojej książce: A. Gromkowska-Melosik, *Elitarne szkolnictwo średnie. Między reprodukcją społeczno-kulturową a ruchliwością konkurencyjną*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015.

wypowiedzi rodziców i analizy Habilitantki nie wskazują na to aby jej badania miały charakter biograficzny. Na s. 106/107 podaje ona pytanie do wywiadu narracyjnego, jakie zadawała badanym rodzicom: „Czy zechciałaby pani/pan opowiedzieć mi o edukacji swoich dzieci? O tym jak wygląda edukacja dzieci w państwa rodzinie i jakie ma dla państwa znaczenie, jakie są państwa plany na przyszłość związane z edukacją dzieci, o swoim zaangażowaniu w sprawy związane z edukacją dziecka”. Niestety to pytanie nie uwzględnia perspektywy biograficznej.

Wobec nie sformułowania problemów badawczych, Habilitantka na podstawie analizy zgromadzonego materiału empirycznego wyłoniła obszary, które stały się podstawą uogólnień możliwych w ramach obranej metody oraz perspektywy interpretatywnej. W ten sposób Autorka, w siedmiu rozdziałach, poddała analizie następujące obszary – zgodnie z tytułami kolejnych części pracy: znaczenie edukacji dziecka, zasoby inwestowane w polu edukacji dziecka, praktyki edukacyjne rodziców, obraz dziecka w narracjach rodziców, rodziców portret własny, modele rodzicielstwa i dzieciństwa.

W rozdziale V zatytułowanym *Znaczenie edukacji dziecka*, na s. 115 Habilitantka stwierdza, w moim przekonaniu bezpodstawnie, iż w wypowiedziach badanych przez nią rodziców „wyraźnie ujawnia się związek między znaczeniem, jakie rodzice nadają edukacji swych dzieci, a tym, jak spostrzegają i definiują otaczającą ich rzeczywistość”. Nie znajduję w analizach prowadzonych przez Autorkę uzasadnienia do takiej konstatacji.

W podrozdziale *Edukacja dziecka jako plan i projekt*, na s. 127 Habilitantka pisze, iż „rodzice pragną mieć idealne pociechy: zrównoważone emocjonalnie, chłonne intelektualnie, towarzyskie, ale w granicach dobrego wychowania. Perfekcyjne, niczym lalka Barbie”. W kulturowych interpretacjach fenomenu Barbie trudno odnaleźć te atrybuty, które zostały przez nią wskazane w powyższym fragmencie.

Na tej samej stronie można znaleźć następujące sformułowania „Ambicje rodziców z klasy średniej co do kariery edukacyjnej i zawodowej dzieci ustalane są na wyższym poziomie, co oznacza odmienne wizje sukcesu” oraz „Skłonność (rodziców-uzup. AGM) do tworzenia przez nich dystynktywnych rodzajów nastawienia względem edukacji dziecka skutkuje powstaniem wielu różnych projektów

edukacyjnych”, które nie są poprawne merytorycznie i nie do końca czytelne z uwagi na styl wypowiedzi. Podobny zarzut mogę sformułować wobec zdania ze s. 128, gdzie Autorka pisze „rodzice w dzieciach chcą znaleźć swoje przedłużenie w trwaniu, niejednokrotnie robiąc to wbrew, i nawet przeciw dziecku”.

W rozdziale VI zatytułowanym *Zasoby inwestowane w polu edukacji dziecka* dr Mirosława Nyczaj-Drąg opisuje rodzaje kapitału inwestowanego w edukację dzieci przez badanych rodziców. Autorka stwierdza, iż, przedstawia ona, cytując „zjawisko konwersji kapitału edukacyjnego na inne rodzaje kapitału oraz konwersji tychże na kapitał edukacyjny” (s. 11- streszczenie zawartości rozdziału). Tutaj także, co moim zdaniem nie znajduje uzasadnienia w przeprowadzonych badaniach oraz ich analizach, udziela odpowiedzi na pytanie, jaki jest związek kapitału edukacyjnego dziecka z jakością i stylem życia jego rodziców”.

Rozdział VII jest poświęcony analizie nie tyle praktyk edukacyjnych badanych rodziców – jak błędnie zaznaczono w tytule, lecz zajęć pozalekcyjnych/pozaszkolnych dzieci. Autorka pisze tu po raz kolejny o praktykach, które nazywa pretensjonalnymi. Trudno jednak zgodzić się z nią, iż np. tenis (s. 178) jest sportem pretensjonalnym. Podobnie trudno zrozumieć to określenie w odniesieniu do prywatnych żłobków czy przedszkoli (s. 187). W rozdziale tym Habilitantka stawia tezę, iż rodzice nie cenią oferty szkolnej i pełnionej przez szkołę funkcji (szczególnie kształcącej) i są świadomi konieczności rozwijania talentów i zainteresowań dzieci poza jej murami. Stoi to w pewnej sprzeczności z założeniami dr Mirosławy Nyczaj-Drąg o elitarności klas, z których pochodziły dzieci rodziców uczestniczących w badaniach. U badanych przez dr Mirosławę Nyczaj-Drąg respondentów pojawia się orientacja na przyszłość, nawet tę daleką – z planowaniem studiów wyższych. Tu Autorka pisze o preferowanych przez rodziców kierunkach studiów dla dzieci: prawie, medycynie, studiach technicznych dla chłopców oraz dla dziewcząt lingwistycznych, artystycznych i nauk społecznych, a także „rzadziej technicznych, przyrodniczych czy chemicznych”. Autorka uważa, co wydaje się zaskakujące z perspektywy powyższego zdania, że wybory te są nawiązaniem do rodowodu polskiej klasy średniej, dla której historyczną grupą odniesienia są raczej warstwy szlacheckie”, przyznając „dużą rangę (...) sztuce, językom obcym, polityce i literaturze. Tego typu orientacje są typowe dla grup

dostatnich, które nie muszą zabiegać o awans społeczny”. (s. 186). Analiza nie jest tu dobrze uporządkowana, brak wyraźnych jej wątków. Oceniam jednak ten rozdział pozytywnie.

Z kolei rozdział VIII to próba rekonstrukcji obrazu (adekwatniej byłoby obrazów) dzieciństwa wyłaniających się z narracji osób biorących udział w badaniu. Autorka wprowadza tu dwa typy dzieci: młodego championa i ekspansywnego intelektualisty. Rozdział oceniam pozytywnie.

W rozdziale IX opisano obraz rodziców oraz ich postawy (tę drugą kategorię wykorzystano tu w znaczeniu zdecydowanie potocznym, a nie naukowym) wobec edukacji szkolnej dziecka. Autorka wyłoniła tu dwa typy: refleksyjnego partnera i krytycznego konsumenta. Bez wątpienia rozważania w tym rozdziale znacznie wzbogaciłoby odwołanie się do tekstu książki Jadwigi Koralewicz i Marka Ziółkowskiego, *Mentalność Polaków* (szczególnie rozdział: *Ekspansywny indywidualizm. Wartości rodzicielskie*, Warszawa 2003, wyd. I 1990). Rozdział oceniam pozytywnie.

Rozdziały X i XI stanowią interpretację całości badań, prezentowanych w poprzednich rozdziałach. Autorka pisze, iż obszar związku rodziny z edukacją dzieci jest obszarem jeszcze nie poznanym, o którym niewiele wiemy. Myślę jednak, że literatura przedmiotu jest w tym zakresie obszerna i szkoda, że Autorka nie odnosi się do niej (część tekstów znajduje się w bibliografii jej książki, lecz brak jest odniesień i analizy tych pozycji w tekście, część wykorzystana jest incydentalnie). Raz jeszcze przywołam tu tylko część nazwisk polskich autorów zajmujących się tą problematyką: B. Smolińską-Theiss, W. Segieta, M. Mendel, J. Rutkowiak, M.J. Szymańskiego, P. Mikiewicza, A. W. Janke, M. Winiarskiego, J. Domalewskiego.

Zwieńczeniem wysiłków badawczych autorki jest czterostronicowe Zakończenie. Jest ono podsumowaniem książki, które w zamierzeniu Autorki miało być pewnego rodzaju uporządkowaniem czy też refleksją nad wątkami pracy. Niestety tak się nie stało. W tej części pracy Autorka pisze, iż istnieje „coraz luźniejszy związek między formalnym wykształceniem szkolnym a sukcesem

Andrzeja Sicińskiego, w której to koncepcji kładzie się nacisk na przekraczanie własnych uwarunkowań.

W luźnym związku z myślą przewodnią książki pozostają postulaty sformułowane przez Autorkę w zakończeniu pracy habilitacyjnej- programu współpracy szkoły, rodziny i środowiska lokalnego w zakresie „fachowej, profesjonalnej opieki nad dzieckiem oraz wysokiej jakości edukacji w szkole i poza nią”, który „mógłby okazać się pomocny w wypracowaniu zdrowych, korzystnych dla dzieci i ich rodziców możliwości w tej dziedzinie” (s. 238-239). Kolejny postulat związany jest zaangażowaniem rodziców w edukację dzieci poprzez podjęcie edukacji domowej, lub gdy jest to niemożliwe z dostępem do „wysokojakościowej opieki nad dzieckiem”, która „pozwoli rodzicom skupić się na pracy i nie martwić niepotrzebnie o dzieci”.

W ostatniej refleksji, na s. 240, dr Mirosława Nyczaj-Draż podkreśla, iż grupa badanych przez nią rodziców stanowi elitę, taką też elitę, będą stanowiły, jak się domyśla, ich dzieci. Posługiwanie się kategorią elitarności, zarówno w odniesieniu do edukacji, jak i grup, określiłabym mianem swobodnego i nie uzasadnionego merytorycznie.

Język pracy jest poprawny i komunikatywny. Czasami jednak pojawiają się zdania, które są sformułowane w sposób niezręczny, a nawet zawierają kolokwializmy. Przykładami takich zdań są:

Sformułowanie ze strony s. 46 „Matka jest fundamentalnym czynnikiem przygotowującym reprodukcję kultury”.

s. 123 „Oto wypowiedź jednej z matek, w której znajdujemy swoiste rozwiązanie anachroniczności i stetryczałości polskiej szkoły”

W podsumowaniu mojej recenzji rozprawy habilitacyjnej stwierdzam, że problem badawczy podjęty przez dr Mirosławę Nyczaj-Draż jest istotnym problemem naukowym. Autorka podjęła wszelkie wysiłki, aby rozwiązać go zgodnie z obowiązującymi we współczesnej nauce standardami. Mogę jednak stwierdzić, że jej książka habilitacyjna, mimo podniesionych w mojej recenzji uwag krytycznych,

stanowi potwierdzenie samodzielności Autorki oraz jej predyspozycji intelektualnych do prowadzenia dyskursu naukowego.

KONKLUZJA

W ostatecznej konkluzji stwierdzam, iż biorąc pod uwagę cały dorobek naukowy dr Mirosławy Nyczaj-Draż ze szczególnym uwzględnieniem książki habilitacyjnej, jej zaangażowanie w proces kształcenia studentów i sprawy organizacyjne zielonogórskiego środowiska akademickiego stwierdzam, iż Habilitantka w dostatecznym stopniu spełnia wymagania określone w art. 16 Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. Ustaw 2011, nr 48, poz. 455) dotyczące kryteriów osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. W związku z powyższym wnoszę o nadanie dr Mirosławie Nyczaj-Draż stopnia doktora habilitowanego.

Agnieszka Gromkowska-Meloch

Poznań, 29 stycznia 2016